

PRZYSŁÓWKI Z RDZENIEM LICZBOWYM W JĘZYKU ROSYJSKIM I POLSKIM.

Wśród przysłówków z rdzeniem liczbowym można wyodrębnić dwie grupy. W skład pierwszej z nich wchodzi adwerbia tworzone przy pomocy określonych formantów od liczebników (ДВАЖДИ, ПЯТЬ) lub od przymiotników (ДВОЯКО, ВТОДИЧНО). Niektóre z nich zawierają rzeczownikową podstawę słowotwórczą (ВПОЙНЕ). Do drugiej grupy należą przysłówki złożone, posiadające w swej strukturze słowotwórczej komponent liczebnikowy. Adwerbia takie zawierają komponent:

1) ОДИ-, ЕДИН- występujący w dwu wersjach ortograficznych genetycznie umotywowanych: ЕДИНОГОЛОСНО, ЕДИНОГЛАСНО, ЕДИНОДУШНО, ЕДИНОМЫШЛЕННО, ОДНОВРЕМЕННО, НЕОДНОВРЕМЕННО, ОДНОЛИЧНО, ОДНОБОКО, НЕОДНОКРАТНО:

2) ДВУ-, ДВОЕ-: ДВУСМЫСЛЕННО, ДВОЕСМЫСЛЕННО, НЕДВУСМЫСЛЕННО, ДВУПЕРСТНО, ДВУРУЧНИЧЕСКИ, ДВУКРАТНО:

3) ТРЕХ-: ТРЕХПЕРСТНО, ТРЕХКРАТНО:

4) СТО-: СТОКРАТНО:

5) ТЯСЯЧ-: ТЯСЯЧЕГОЛОСО, ТЯСЯЧЕКРАТНО.

Odpowiednio w języku polskim tym komponentem jest:

1) jedn-: jednolicie, jednorodnie, jednostajnie, niejednostajnie, jednoznacznie, niejednoznacznie, jednocześnie, jednogłosowo, jednoimiennie, jednogłośnie, jednokierunkowo, jednomyślnie, jednoocześnie, jednoosobowo, jednorazowo, jednostronnie, jednotorowo, jednozgłoskowo, niejednokrotnie;

2) dwu-, dwój-: dwubocznie, dwutorowo, dwupoziomowo,

dwustopniowo, dwustronnie, dwuznacznie, dwukrotnie, w dwójnasób:

3) trzy-, trój-: trzykrotnie, trójstopniowo, w trójnasób:

4) sto-, stu-: stokrotnie, stuprocentowo.

Przedmiotem naszych obserwacji stała się pierwsza grupa przysłówków. W trakcie analizy funkcjonalno-semantycznej adwerbiów niezbędne jest odwołanie się do przysłówków złożonych, szczególnie zawierających komponent -кратно, -krotnie, -kroć.

Przysłówki z rdzeniem liczbowym nie są produktywne i posiadają niską częstotliwość użycia, o czym świadczą chociażby dane zaczerpnięte ze słownika częstotliwości języka rosyjskiego¹.

Przysłówki z pnem liczbowym tworzą siedem typów semantycznych, które informują: 'ile razy', 'po raz który', 'ilo- ma sposobami', 'ilekroć razy więcej / mniej', 'na ile części', 'ile przedmiotów lub podmiotów', 'kiedy odbywa się akcja'.

W zależności od semantyki i właściwości syntaktycznych przysłówki te są frekwentatywnymi określnikami czasownika lub przymiotnika, bowiem informują o ilości zdarzeń nazwa- nych predykatem i o liczbie cech przypisywanych przedmiotowi,

¹ Czastotnyj słowar' russkogo jazyka, pod red. L. N. Zaso- rinoj, Moskwa 1977. Zarejestrowano tutaj zaledwie 24 przy- słówki. Najwyższą frekwencję (f) odnotowuje słownik dla przy- słówek temporalnych впервые (140), однажды (132), сначала (53). Wśród przysłówków frekwentatywnych najwyższą częstotli- wość użycia zarejestrowano dla przysłówków дважды (39), втрое (35), втроем (28), неоднократно (22), наелине (20), oraz dla przysłówka заодно (22). Frekwencją powyżej 10 charakteryzują się przysłówki вдвое (14), вдвойне (13), втроем (12). Frek- wencję równą 7 posiada множкратно, frekwencję = 6 przysłów- wek одинко, f = 5 przysłówów ввойне, f = 4 - навое, zaś frekwencję = 3 rejestruje słownik w przypadku przysłówka вчетвером. 4 przysłówki перво-наперво, олиножды, вдесятеро, вчетверо posiadają frekwencję równą 2, a frekwencją = 1 cha- rakteryzują się dwa przysłówki двоаро, четырежды.

oraz określnikami kwantyfikującymi podmiot lub przedmiot czynności, gdyż komunikują o cechach ilościowych bądź podmiotów bądź przedmiotów czynności², jak również temporalnymi określnikami czasownika, odpowiadającymi na pytanie: kiedy?

Liczba zdarzeń jest zawsze określona przez znaczenie 'ile razy'. Przysłówki o takim znaczeniu nazywamy frekwentatywnymi lub sumarycznymi. Znaczenie 'ile razy dokonała się czynność' jest komunikowane przez dwa rosyjskie typy słowotwórcze oraz jeden typ polski. Strukturę semantyczną 'ile razy' posiadają przysłówki z przyrostkiem -кни: пВажли, тВижли, четырёхли. Przysłówek однажли informuje zarówno o ilości zdarzeń (только однажли слышал), jak i oznacza 'pewnego razu', czyli zawiera znaczenie temporalne. Semantycznymi odpowiednikami przysłówek frekwentatywnych są w polszczyźnie struktury złożone z komponentem -krotnie: dwukrotnie, trzykrotnie, czterokrotnie oraz dziś już nieco archaiczne dwakroć, trzykroć, stokroć.

Wymienione przysłówki łączą się z czasownikami określającymi czynność złożoną z kilku oddzielnych aktów podlegających weryfikacji ilościowej. W zestawieniu z czasownikami niedokonanymi wskazują one na szereg powtórzeń: Я пВажли приходил к нему. Dwukrotnie przychodziłem do niego. Formacje te są szeroko wykorzystywane przy czasownikach dokonanych o znaczeniu ogólnorezultatywnym sposobu czynności: Я тВижли перечлистал книгу. Trzykrotnie przekartkowałem książkę.

Ograniczenia w łączliwości dotyczą czasowników niedokonanym o znaczeniu procesualnym. Formalnymi wyznacznikami czynności powtarzającej się nieokreśloną ilość razy są przyrostki: -ыва-, -ива-, -ыва-, -ива-. Oprócz tego przysłówki rosyjskie i ich semantyczne polskie odpowiedniki nie łączą się z formami czasu teraźniejszego w swym znaczeniu prymar-

²R. Grzegorzczkova, Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówek, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 54 i 72.

ным. Nieprawidłowe są zatem konstrukcje typu Я ДВАЖДЫ ГОВОРИЮ ИМ. Двукратно mówię im.

Cechą charakterystyczną tej grupy znaczeniowej adwerbiów jest ich możliwość łączenia się z imiesłowami o zazwyczaj perfektywnych podstawach:

ДВАЖДЫ ОБМАНУТЫЙ - dwukrotnie okłamany,

ТРИЖДЫ НАГРАЖДЕННЫЙ - trzykrotnie nagrodzony.

Ten typ przysłówków występuje w szeregu utartych strukturach substantywnych, będących wynikiem elipsy członu predykatywnego:

ДВАЖДЫ Герой Советского Союза,

ТРИЖДЫ Кавалер Золотой Звезды.

Kolejny sposób wyrażania znaczenia 'ile razy' stanowi użycie przysłówków złożonych z komponentem -КРАТНО, -krotnie, -крос. Oba języki wykazują w tym zbiorze przysłówków dużą zbieżność formalno-semantyczną.

Przysłówki ze znaczeniem krotności tworzy się w obu językach swobodnie od liczebników МНОГО, wiele, kilka (krotność dokładnie nie sprecyzowana), od liczebników od 2 do 10 (krotność wyznaczona dokładnie). Nie tworzy się ich od liczebników powyżej 10. Zamiast form analitycznych używa się zwykle wyrażeń złożonych z liczebnika głównego i rzeczownika РАЗ, raz. Istnieje zatem możliwość zastosowania konstrukcji semantycznie równoległych dla przykładów ДВУКРАТНО - ДЕСЯТИКРАТНО:

ДВУКРАТНО - ДВА РАЗА - dwukrotnie - dwa razy,

ЧЕТЫРЕКРАТНО - ЧЕТЫРЕ РАЗА - czterokrotnie, cztery razy, dla adwerbiów: МНОГОКРАТНО - МНОГО РАЗ.

КИЛКАКРАТНО - КИЛКА РАЗА, ВИЕЛОКРАТНО - ВИЕЛО РАЗА.

O krotności powyżej dziesięciu informują wyłącznie konstrukcje typu: ПЯТНАДЦАТЬ РАЗ - piętnaście razy, ДВАДЦАТЬ ДВА РАЗА - dwadzieścia dwa razy.

Kolejne ograniczenie dotyczy przysłówków z pierwszym komponentem ОДН-: jedn-, które istnieją w obu językach wyłącznie z formą zaprzeczoną НЕОДНОКРАТНО - niejednokrotnie.

Nie oznaczają one jednokrotności, a wyrażają 'niejeden raz, kilka razy, wiele razy; nie raz, kilkakrotnie, wielokrotnie'. Dla oznaczania zaś czynności, która miała miejsce jeden raz służy w języku polskim przysłówek jednorazowo (jednorazowo uregulować należność), a w języku rosyjskim wyrażenie ОДИН РАЗ (ОДИН РАЗ УПЛАТИТЬ ШТРАФ).

Przysłówki СТОКРАТНО, ТЯСЯЧЕКРАТНО korespondują pod względem formalnym i semantycznym z polskimi stokrotnie, tyśiąckrotnie, będącymi wykładnikami intensywności, gdyż oznaczają one 'wiele razy, dużo razy', np. СТОКРАТНО ИЗВИНЯТЬСЯ - stokrotnie przeproszać, ТЯСЯЧЕКРАТНО ПОВТОРЯТЬ СПАСИБО - tyśiąckrotnie dziękować. Znaczenie krotności zawarte jest również w rosyjskim przysłówku СТОРИЦЕЮ, np. СОЗДАТЬ СТОРИЦЕЮ.

Warunkiem użycia przysłóweków frekwentatywnych z komponentem -КРАТНО jest obecność w czasownikach, z którymi się łączą, semu "rozdzielania", "rozcłonkowania". Jako przykład takiego znaczenia mogą służyć połączenia liczebnika nieokreślonego bądź głównego z wyrazem РАЗ - РАЗ: МНОГОКРАТНО РАССУЖДАТЬ, ОБДУМЫВАТЬ - МНОГО РАЗ РАССУЖДАТЬ, ОБДУМЫВАТЬ - wielokrotnie rozważać, obmyślać - wiele razy rozważać, obmyślać.

W konstrukcjach z przysłówkami ДВУКРАТНО, ТРОЕКРАТНО, ЧЕТЫРЕКРАТНО istnieje ponadto możliwość wymiennego użycia formacji komunikującej znaczenie 'ile razy': ДВАЖДЫ, ТРЕЖДЫ, ЧЕТЫРЕЖДЫ. Otrzymane szeregami synonimiczne różnią się w obu językach pod względem ilościowym: Я ДВУКРАТНО (два раза, дважды) СМОТРЕЛ ЭТОТ ФИЛЬМ. Dwukrotnie (dwa razy) оглядалем ten film.

Omawiana grupa przysłóweków charakteryzuje się również determinacją imiesłowową, przy czym podstawy imiesłowów mogą być perfektywne i imperfektywne: МНОГОКРАТНО ОБСУЖДАЕМЫЙ ВОПРОС - wielokrotnie omawiane zagadnienie.

Znaczenie 'ile razy' przekazuje również niewielka ilościowo grupa przysłóweków sufiksalnych motywowanych liczebnicami

kami głównymi. Są to adwerbia z przyrostkiem -ЖЛИ tworzone od liczebników 1, 2, 3, 4: ЕДИНОЖЛИ, ДВАЖЛИ, ТРИЖЛИ, ЧЕТЫР-ДЕЖЛИ, oraz z sufiksem -Я fundowane liczebnikami od 5 do 20 i liczebnikiem 30: ПЯТЬЯ, ШЕСТЬЯ, ДЕСЯТЬЯ, ДВАДЦАТЬЯ. Oznaczają one zwiększenie czegoś tylekroć, na ile wskazuje podstawa liczbowa.

W odróżnieniu od zanalizowanych wyżej przysłówków frekwentatywnych tworzących konstrukcje z czasownikami oraz imiesłowami, adwerbia te mogą określać wyłącznie liczebniki. W analogicznych polskich konstrukcjach z liczebnikiem występuje wyrażenie x razy, np.

<u>ЕДИНОЖЛИ</u> ДЕВЯТЬ - ДЕВЯТЬ	- <u>jeden raz</u> dziewięć- dziewięć,
<u>ДВАЖЛИ</u> ПЯТЬ - ДЕСЯТЬ	- <u>dwa razy</u> pięć - dziesięć
<u>ДВАДЦАТЬЯ</u> ВОСЕМЬ - СТО ШЕСТЬ- ДЕСЯТ	- <u>dwadzieścia razy</u> osiem - sto sześć- dziesiąt.

Przysłówki te pełnią aktywną rolę w języku matematycznym przy mnożeniu. W innych niż podane wyżej wypadkach, przy mnożeniu używamy połączeń z odwróconą kolejnością komponentów:

ДВАЖЛИ ДВАДЦАТЬ ОДИН (21 x 2), ТРИЖЛИ ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ (25 x 3),
lub konstrukcji

ДВАДЦАТЬ ОДИН УМНОЖИТЬ НА ДВА, ДВАДЦАТЬ ОДИН УМНОЖЕ-
НОЕ НА ДВА.

Jedno z działań matematycznych stało się zwrotem frazeologicznym КАК ДВАЖЛИ ДВА (ЧЕТЫРЕ) i jest wykorzystywane bądź przy oznaczaniu czegoś, co przekonywująco możemy udokumentować, objaśnić: Яков Ильич КАК ДВАЖЛИ ДВА показал мне, до чего наивны и вредны эти фантазии. (Сл. Фраз. с. 129), bądź wówczas, gdy mówimy o czymś bardzo oczywistym, pewnym: Митро́дов был спокоен и неуязвим, как человек, которому все, что окружало его, было известно КАК ДВАЖЛИ ДВА (Сл. Фраз. с.129).

W analogicznych zastosowaniach występują polskie jak

dwa a dwa cztery, jak dwa razy dwa cztery: Jak dwa a dwa cztery, tak to prawda (Skorupka, t. 1, s. 196).

Znaczenie 'po raz który' (jednocześnie znaczenie frekwentatywne i temporalne) komunikują adwerbia literackie ВПЕРВНЕ, kolokwialne ВПЕРВОЙ, kolokwialne z zabarwieniem pomniejszającym ВПЕРВИНКУ, polskie regionalne pierwsze słyszę. Taką strukturę pojęciową posiadają również ВТОРИЧНО, ПОВТОРНО i polskie powtórnie. Formalnie identyczne są połączenia liczebnika porządkowego z wyrazem РАЗ: raz, z zerowym przyimkiem w języku rosyjskim i obligatoryjnym po w języku polskim. Ekwiwalentne pary przysłówków i wyrażeń wykazują zdolność łączenia się najczęściej z czasownikami dokonanymi:

ВПЕРВНЕ (ПЕРВЫЙ РАЗ) УВИДЕТЬ, УСЛЫШАТЬ - po raz pierwszy zobaczyć, usłyszeć,

ВТОРИЧНО (ВТОРОЙ РАЗ) ПРИГЛАСИТЬ - zaprosić powtórnie (po raz drugi).

Znaczenie 'iloma sposobami może być wykonana czynność' przekazują dwa przysłowki rosyjskie ДВОЯКО, ТРОЯКО oraz posiadające analogiczną strukturę polskie dwojako, trojako. Wskazują one na kilka różnych sposobów wykonywania czynności i występują w obu językach na ogół w identycznych konstrukcjach, np. ТОЛКОВАТЬ ДВОЯКО (ТРОЯКО) - interpretować dwojako (trojako) oznacza 'interpretować na dwa (trzy) różne sposoby'. Inny kontekst: ЭТУ ЗАДАЧУ МОЖНО РЕШИТЬ ДВОЯКО (ТРОЯКО) - zadanie to można wykonać dwojako (trojako).

W strukturze semantycznej przysłowka podwójnie zawarte jest również znaczenie 'pod dwoma różnymi względami, dwojako': Zaczęło się dla niej podwójnie nowe życie: własny dom i pierwsza praca (Sł. t. 2, s. 767).

Możliwość interpretacji w dwojaki sposób 'rzecz jest niepewna; będzie tak lub nie, uda się lub nie' zawarta jest w potocznych zwrotach frazeologicznych бабушка НАЛВОЕ СКАЗАЛА - na dwoje babka wróżyła oraz ich synonimach bez przysłówków liczbowych ВНУДРОНЫ ОДУТ, ВЕЛАМИ ПО ВОЛЕ ПИСАНО i patykiem na wodzie pisane.

Prokopowicz³ widzi w niektórych kontekstach cechy przysłówków stopnia i miary, np. ДВОЯКО ПОЛЕЗНЫЙ 'korzystny pod dwoma różnymi względami', oznacza zatem 'nie po prostu korzystny, a wyjątkowo, szczególnie korzystny'.

Znaczenie 'x razy tyle, x razy więcej, x razy mniej' komunikują przysłówki z przedrostkiem В- fundowane liczebnikami zbiorowymi na -ЕДО. Zachowują się one dwojako: oznaczają zwielokrotnienie lub zmniejszenie o tyle razy, na ile wskazuje rdzeń liczbowy lub wyraźnie tracą znaczenie liczbowe zgodne z semantyką podstawy słowotwórczej i służą jako wykładniki wysokiego stopnia nasilenia cechy oraz czynności.

W pierwszym znaczeniu, tj. przekazującym wartość liczbową pnia liczbowego, posiadają równoważniki semantyczne w wyrażeniach ze słowem РАЗ, w których budowie przyimek В ma charakter obligatoryjny, np.

ВТРОЕ - В ТРИ РАЗА. ВПЯТЕРО - В ПЯТЬ РАЗ. ВДЕСЯТЕРО - В ДЕСЯТЬ РАЗ.

Formacje prefigowane i synonimiczne wyrażenia liczebnikowe precyzujące różnice między porównywanymi stopniami cechy są używane z formami stopnia wyższego przymiotników. Odpowiadają im polskie struktury z członem -krotnie oraz wyrażenia liczebnikowe ze słowem раз bez przyimka о, charakterystycznego dla porównań. Oto typowe przykłady:

Брат ВДВОЕ (ВТРОЕ) старше (моложе) меня.

Брат В ДВА РАЗА (В ТРИ РАЗА) старше (моложе) меня.

Брат jest двукратно (трикратно) старший (младший) ode mnie.

Брат jest два раза (три раза) старший (младший) ode mnie.

Przysłówki o znaczeniu 'x razy więcej' są określnikami członownika oznaczającymi zwiększenie typu: ВНИГДАТЬ, НАЖИТЬ, ПОЛУЧИТЬ, ПРИОБРЕСТИ, УВЕЛИЧИТЬ, ПОВЫСИТЬ, ПРИБАВИТЬ oraz

³N. N. Prokopowicz, Słowosoczetanije w sowriemiennom russkom litieraturnom jazykie, Moskwa 1966, s. 375.

czasowników precyzujących wydatki typu: отдать, заплатить, уплатить, израсходовать. W zastosowaniach z pierwszą grupą semantyczną czasowników polskimi ekwiwalentami oprócz szeroko wykorzystywanych formacji z -krotnie będą dziś już archaiczne w dwójnasób, w trójnasób zawężające swoją łączliwość do czasowników powiększyć, zwiększyć, zyskać, np. увеличить ВДВОЕ (ВДОЕ) ИМУЩЕСТВО - zwiększyć dwukrotnie (trzykrotnie), lub зwiększyć w двójнасób (w трójнасób) mająтек. W kontekstach zaś z czasownikami precyzującymi wydatki znajdziemy zasadniczo ekwiwalentne polskie formacje z -krotnie niekiedy z formą stopnia wyższego więcej: отдать (заплатить) ВШЕСТЕРО (ВСЕМОРО) - oddać (zapłacić) sześciokrotnie (siedmiokrotnie) więcej.

Przysłówki o znaczeniu 'x razy mniej' funkcjonują przy czasownikach charakteryzujących zmniejszenie typu: понижить, сократить, удешевить, уменьшить i mogą być przekazywane poprzez polskie struktury z komponentem -krotnie: вдесяткратно сократить рассказ - dziesięciokrotnie skrócić opowiadanie.

W drugim swoim znaczeniu, tj. niezgodnym liczbowo z semantyką podstawy słowotwórczej, przysłówki korespondują semantycznie z wykładnikami wysokiego nasilenia cechy. W tej funkcji słownik odnotowuje trzy spośród dziewięciu przysłówków: вдвое, вдвукратно, всемерно. Zdanie Я вдвукратно здоровее вас interpretujemy Я гораздо, намного здоровее вас. Inne wykładniki wykorzystujemy dla interpretacji sensu zdania Тополя благоухали всемерно против обычного (Сл. т. 2, с. 823) Тополя во много раз больше благоухали против обычного.

Tutaj zaliczyć można przysłówkę удесятеренно: Боль на минуту отпустившая Аксиныю, вернулась удесятеренно сильная⁴. Боль, на минуту отпустившая Аксиныю, вернулась во много раз сильная.

Innym sposobem komunikowania wielokrotnienia jest użycie przysłówków влвойне, втройне, których struktury semantyczne są ekwiwalentne polskim w dwójnasób, w trójnasób, po-

⁴Op. cit., s. 375.

dwójnie. potrójnie. Mamy tutaj sytuację podobną jak przy adwerbiach typu ВДВОЕ:

ВДВОЙНЕ (ВТРОЙНЕ) за- в двѣнасъб (подвѣинѣ), в трѣ-
ПЛАТИТЬ (ВОЗНАГРА- насъб (потрѣинѣ) заплатить
ДИТЬ) (вынаградить).

W języku kolokwialnym przysłówki ВДВОЙНЕ posiada znaczenie 'dwa razy, dwukrotnie': ОШИБОЧНО НАПИСАТЬ ЧТО-НИБУДЬ
ВДВОЙНЕ.

W konstrukcji Он ВДВОЙНЕ не прав przysłówki przekazuje znaczenie intensyfikacji, które można oddać polskim odpowiednikiem po stokroć nie ma racji.

Znaczenie 'na ile części' przekazują przysłówki oznaczające podział na tyle fragmentów, warstw, na ile wskazuje wyraz fundujący. Omawianą grupę tworzą dwa przysłówki z przedrostkiem НА-: НАДВОЕ, НАТРОЕ. oraz 9 adwerbiów z prefiksem В-: ВДВОЕ - ВДЕСЯТЕРО. Pierwsze dwa przysłówki stoją najczęściej przy czasownikach dokonanych oznaczających dzielenie typu: ПОДЕЛИТЬ, РАЗДЕЛИТЬ, РАЗЛОМАТЬ. Z tym znaczeniem wiążą się wyrażenia на х części, a stąd z kolei wynika możliwość wzajemnych wymian: РАЗЛОМАТЬ ПАЛКУ НАДВОЕ - РАЗ-
ЛОМАТЬ ПАЛКУ НА ДВЕ ЧАСТИ.

Przysłówki z przedrostkiem В- i polskie odpowiedniki semantyczne łączą się swobodnie z czasownikami СЛОЖИТЬ, СВЕДНУТЬ, зłożyć, зgiąć. Używa się ich w konstrukcjach dla oznaczania podziału materiału, papieru, sznurka: СЛОЖИТЬ
БУМАГУ ВДВОЕ (ВТРОЕ, ВЧЕТВЕРО) - złożyć papier we dwcje
(we troje, we czworo). W polszczyźnie przy czasownikach zawierających sem "składania" pojawiają się dość swobodnie przysłówki innej jeszcze struktury: złożyć papier podwójnie
(potrójnie, poczwórnie). Natomiast od liczebników powyżej czterech nie można tworzyć przysłówków zbudowanych analogicznie. W tych wypadkach stosuje się wyrażenia на х części, które korelują semantycznie z rosyjskimi wyrażeniami В Х РАЗ:
зłożyć papier на pięć części СЛОЖИТЬ БУМАГУ В ПЯТЬ
(на sześć części, на dzie- (В ШЕСТЬ, В ДЕВЯТЬ) раз.
więć części)

Warto odnotować, że przysłówek we dwoje oznacza również 'pochylić się nisko' w konstrukcjach: zgiąć się, zgarbić się, skurczyć się we dwoje.

Wspólne dla obu języków jest to, że omawiane przysłówki precyzują również ilość cech przypisywanych przedmiotowi. W tej funkcji łączą się dość szeroko z imiesłowami pochodnymi od czasowników "składania":

ВЛВОЕ СЛОЖЕННАЯ НА ГОЛОВЕ КОСА,
ЛИСТ, СЛОЖЕННЫЙ ВЧЕТВЕРО (ВВОСЬМЕРО),
watolina ułożona podwójnie (potrójnie).

Przymiotniki zaś o pniach niewerbalnych łączą się z przysłówkami, których znaczenie ilościowe związane jest z określonymi symbolami liczbowymi.

O liczebności obiektu lub przedmiotu komunikuje kilka typów słowotwórczych. Informacje o tym, że czynności dokonała jedna osoba przekazują przysłówki наелине 'sam, bez innych osób' (быть наелине с собой), олиноко (стоять, жить). Ten ostatni ma również zastosowanie w wypadkach, gdy chodzi o podkreślenie, że czynność dokonała się bez niczyjej pomocy (олиноко ловить рыбу). Do tego kręgu znaczeniowego należy в одиночку (работа в одиночку, работать в одиночку) polskie gwarowe w pojedynkę, oraz zwrot liczebnikowy один на один (ходить на медведя один на один).

Udział jednostkowy w akcji nazywa przysłówek поединczo: zgłaszać się do lekarza поединczo.

Dla oznaczania większej niż 1 liczby wykonawców czynności służy wspomniany wyżej przysłówek наелине oraz 9 przysłówek odliczebnikowych влвоем - влсятером.

Dla realizacji znaczenia 'we dwójkę' służy przysłówek наелине w znaczeniu 'we dwoje, bez osób postronnych' (поговорить наелине, разговор наелине) oraz trzy przysłówki różniące się zabarwieniem stylistycznym. Obok neutralnego влво-ем z rzadka w języku mówionym wykorzystujemy archaizm сам-двут w tych wypadkach, kiedy chcemy wyraźnie podkreślić, że oprócz dwóch osób nie ma nikogo innego, zaś w użyciu wulgarnym występuje kolokwializm на паду.

Przysłówki motywowane liczebnikami zbiorowymi ВТРОЕМ, ВТРОЕМ, ВЧЕТВЕРОМ, ВПЯТЕРОМ, ВШЕСТЕРОМ, ВСЕМЕРОМ, ВВОСЬМЕРОМ, ВДЕВЯТЕРОМ, ВДЕСЯТЕРОМ używane są w odniesieniu do osób różnej płci (rzadziej znajdują zastosowanie przy personifikacji, np. w baśniach I. Kryłowa). W tych zastosowaniach posiadają one kilka polskich ekwiwalentnych struktur: po pierwsze - nienacechowanych stylistycznie we dwoje, we troje, we czworo, po drugie - we dwójkę, w trójkę, w siódmkę, w dziesiątkę, lokujących się w sferze słownictwa potocznego, po trzecie - połączeń liczebników głównych z przyimkiem w/we rozróżniających kategorie rodzaju gramatycznego typu we dwóch, we dwie.

Praktycznie mogą się one łączyć ze wszystkimi czasownikami z wyjątkiem oznaczających zmiany typu: белеть, чернеть, зеленеть. Mamy zatem: ВТРОЕМ играть (собратъся, идти, беседовать, жить) - we troje, we trzech, we trzy, w trójkę grać (zebrać się, iść, rozmawiać, mieszkać).

Temporalna determinacja czasowników wyrażana jest przez jednostkowe przysłówki z pniem liczbowym. Najwyższą frekwencję w tekstach rosyjskich oraz największy zakres łączliwości wykazuje cytowany wcześniej przy analizie sposobów przekazywania krotkości przysłówek ОДНАЖДЫ. Funkcjonuje on zarówno jako określnik czasownika, jak i innego przysłówka temporalnego:

<u>ОДНАЖДЫ</u> пришел (принес,	<u> pewnego razu</u> przyszedł
написал, передал)	(przyniósł, przekazał),
<u>ОДНАЖДЫ</u> летом (зимою)	<u> pewnego razu</u> latem (zimą).

Za cechę stałą formacji liczbowych o znaczeniu 'kiedy' uznać można ich potoczność i ekspresywność. Należą tutaj struktury prefiksalnie-sufiksalne сперва, наперво, tautologiczne przysłówki zdwojone перво-наперво, сперва-наперво, przysłówki złożone спервоначала, попервоначалу. Cechą ich jest również wysoki wskaźnik łączliwości z czasownikami wszystkich grup semantycznych. W tym kręgu znaczeniowym lokują się polskie najpierw, wpierw, pierwej, np. сперва поду-

МАЙ, ПОТОМ СДЕЛАЙ - najpierw pomyśl, a potem zrób, oraz z początku, początkowo: СПЕРВА ОН БЫЛ СМУЩЕН - początkowo był onieśmielony.

Powyższy, z konieczności fragmentaryczny, opis zgodny z założeniami stosowanego językoznawstwa kontrastywnego, mimo szczupłych ram pozwala na wyciągnięcie pewnych wniosków. Zauważamy, że

1. zarówno w języku rosyjskim jak i polskim przysłówki z pniami liczbowymi nie są produktywne i żaden typ słowotwórczy, według którego zostały utworzone, nie należy do żywych;

2. rosyjskie formacje wykazują nad polskimi przewagę ilościową;

3. polisemiczność analizowanych przysłówek należy do rzadkości w obu językach;

4. różnorodność semantyczna omawianej grupy przysłówek i związane z tym niejednakowe właściwości funkcjonalne pozwalają podzielić je na:

a) przysłówki ilościowe sensu stricto nie dające jakościowej charakterystyki czasownikowi i pod tym względem zbliżające się do okolicznikowych determinantów czasownika (ДВАЖНЫ, ТРИЖНЫ);

b) przysłówki miary czynności bądź cechy, mieszczące się w grupie adwerbiów jakościowo-frekwentatywnych (ВЛЮБЕ);

c) przysłówki okolicznikowe informujące o czasie dokonania się akcji.

Z tym rozróżnieniem semantycznym i funkcjonalnym wiąże się i inna właściwość przysłówek: jedynie przysłówki miary mogą być wyrazami rządzącymi formą dopełniacza, pozostałe zaś występują w konstrukcjach jako komponenty zależne.

5. Uniwersalnymi dla przekazywania pojęć znaczeniowych przysłówek z rdzeniem liczbowym z wyjątkiem znaczenia 'kiedy dokonała się czynność' i znacznie częściej pojawiającymi się w języku pisanym aniżeli te pierwsze, są wyrażenia liczebnikowe ze słowem РАЗ, раз. W tym zakresie istnieją między porównywanymi językami różnice w użyciu przyimków.

6. Przysłówki jako człony zależne tworzą najczęściej wyrażenia dwukomponentowe o strukturze: czasownik /imiesłów/- przysłówek. Przy jednym czasowniku mogą stać dwa przysłówki, w tym przysłówek z pniem liczbowym. Nie łączą się one jednak ze sobą przekazując jednopłaszczyznową informację znaczeniową, nie są również komponentami jednorodnymi, lecz każdy z osobna określa czasownik, por. Он трижды быстро сказал. Он дважды немного замкнулся.

OBJAŚNIENIE SKRÓTÓW

1. Sł. - Słownik języka polskiego, Warszawa 1978 - 1981,
2. Skorupka - S. Skorupka, Słownik frazeologiczny języka polskiego, Warszawa 1977,
3. Сл. - Словарь современного русского литературного языка, тт. 1 - 17, Москва-Ленинград 1948 - 1965,
4. Сл. Фраз. - Фразеологический словарь русского языка, под ред. А. И. Молоткова, Москва 1978.

НАРЕЧИЯ С КОРНЯМИ ИМЕН ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ В РУССКОМ И ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ

Настоящая статья посвящена семантическому и функциональному анализу простых наречий, имеющих в своей структуре корень с числовым значением. Такие наречия обозначают 'сколько раз' (дважды, двукратно - dwukrotnie), 'который раз' (вторично - powrotnie), 'сколькими способами' (двойко - dwójako, podwójnie), 'на сколько частей' (влвое - we dwoje), 'x раз больше, x раз меньше' (влвое - dwukrotnie, w dwójnasób), 'количество объекта или субъекта' (влвоем - we dwoje, w dwójke, we dwóch, we dwie), 'когда происходит действие' (сперва - najpierw, z początku).

В исследовании выявлены основные закономерности лексической и синтаксической сочетаемости суммарных, качественных и темпоральных определителей глагола, причастий (прилагательных), числительных и других наречий. Определен также круг польских эквивалентных форм русским наречиям и синонимичных беспредложных и предложных сочетаний числительного со словом раз.